

Rozdíl mezi letošním mládětem a dospělým rorýsem je především v jemném bílém vlnkování v okolí zobáku a v ohbí křídla. Foto Přemysl Tájek.

Nebeští letci – rorýsi

Pavla Tájková a Pavel Řepa,

AOPK ČR, Správa CHKO Slavkovský les a Krajské středisko Karlovy Vary

Rorýs – druh, který mnozí z nás nevnímají a přeci žije v naší těsné blízkosti – 90 % populace totiž dnes hnízdí ve městech. Nejvíce na sebe upozorňuje radostným rorýsím hvízdáním podobnému zvonění tisíce zvonečků. Tento zvuk má většina z nás spojený s létem, to je totiž doba, kdy u nás rorýsi pobývají. Když zvedneme hlavu vzhůru, spatříme vysoko na obloze skupinu siluet připomínající svým tvarem malého dravce velikosti vlaštovky. Rorýs však nepatří ani mezi dravce, ani není příbuzný s vlaštovkami. Je řazen do zvláštní skupiny – svištouni. Tento taxonomický název vystihuje rorýsův rychlý let (dokáže vyvinout rychlost až 220 km/h), ale také způsob života. Rorýsi stráví ve vzduchu většinu času, kdy jsou aktivní – ve vzduchu loví, spí a dokonce se ve vzduchu i páří. Ročně nalétají odhadem kolem 190 000 km! Avšak i tito vládci vzduchu jsou ve svém určitém životním období vázáni na pevnou zem, a to při hnízdění,

nejzranitelnějším období všech ptáků.

Rorýsi původně hnízdili převážně ve šterbinách skalních stěn, občas i starých stromů. Časem se však adaptovali na lidmi vytvořený biotop – lidská sídla a začali úspěšně osidlovat to, co jim skalní stěny velice připomínalo. A tím jsou panelové domy, bytovky a další budovy s více než dvěma podlažími. Rorýsi nehnízdí přímo na římsách jako většina ptáků, ale vyhledávají různé hluboké šterbiny, kde jsou mláďata více v bezpečí vůči predátorům. Rorýsi si nemohou dovolit velké ztráty na mláďatech. Zvolili totiž strategii velké investice do menšího počtu mláďat. Hnízdí pouze jednou ročně a mívají 1–2, výjimečně 3 mláďata. Ta se zdržují v tichu a tmě hnízdní dutiny přes 40 dní, kdy je rorýsí rodiče usilovně vykrmují. To je doba mnohem delší než u jiných stejně velkých ptačích druhů.

*Nejčastější příklad hnízdění rorýsů na budovách.
Foto Pavla Tájková.*

*Ukázka citlivé rekonstrukce - řešení umožňujícího
hnízdění rorýsů i po zateplení. Bytový dům v Horním
Slavkově. Foto Pavla Tájková.*

Adaptace na hnízdění v lidské zástavbě se však změnila v závislost. Zlaté časy budov plných štěrbin po odchlípujících se omítkách, nejrůznějších otevřených větracích otvorů, hlubokých spár mezi panely či otevřených štěrbin pod střechami vystřídala éra zateplování a rekonstrukcí starých domů, což znamenalo konec všech předchozích hnízděných možností pro rorýsy. Z ornitologického sčítání, které bylo prováděno v Praze, vyplynulo, že například jen mezi lety 1989–2000 klesl počet pražských rorýsů o 45%! A dnes zateplování postupuje mnohem rychleji – dá se říci, že zaniká jedno hnízdíště za druhým. A při tom stačí tak málo, jen informovanost a trocha dobré vůle. Opatření, která dovolují rorýsům na budově hnízdít i po zateplení nebo rekonstrukci jsou většinou jednoduchá a nenákladná – stačí ponechat volné vletové otvory do hnízděných štěrbin. Z estetických důvodů lze otvory vytvořit souměrně a osadit rámečkem

nebo mřížkou, která se prostíhne, přičemž minimální velikost vletového otvoru pro rorýse je 3,5×7 cm (výška × šířka). Není v možnostech tohoto článku popsat všechna další technická řešení, proto se v případě potřeby obračete na pracovníky CHKO Slavkovský les a Krajského střediska Karlovy Vary, velice rádi vám poradí. Častou obavou ze společného soužití s rorýsi je strach ze znečištění – rorýsi však, na rozdíl od jirůček, vynášejí trus mláďat daleko od hnízda a fasády tedy neznečišťují. Díky zanedbatelnému množství hnízděného materiálu nehrozí ani znečištění prostor, kde rorýsi hnízdí. Věnovat pozornost tomuto druhu se vyplatí – jeho radostný letní pokřik a honičky rorýsích hejn rozveselí každou šed město. Pracovníci Správy CHKO se spolu s ZO ČSOP Alter Meles věnují mapování hnízděného výskytu rorýsů na území CHKO Slavkovský les. Z dosud zjištěných výsledků

Našli jste zraněného rorýse?

První let je u mláďat rorýsů rozhodující. Pokud udělají chybu a přistanou na rovné zemi, bez cizí pomoci je čeká jistá smrt – jejich nožky jsou uzpůsobeny k zavěšování se na skalách a zdech, ale jsou příliš krátké a slabé a to, aby se rorýs dokázal od země odrazit a vzlétnout. Pokud tedy koncem července naleznete na zemi rorýse, nebojte se ho chytnout do ruky a jemně ho povyhnout do vzduchu. Pokud je pták zdravý, okamžitě odletí.

Pokud pták neodlétne ani s cizí pomocí, může být pouze ořesen a potřebuje chvíli na vzpamatování. Umístěte ho tedy do tmavého a tichého prostředí (papírová krabice) a zkuste pokus po 20 min opakovat. V případě, že je rorýs zraněn, vzhledem k vysokým nárokům na letové schopnosti nemá vysokou šanci žít s jakýmkoliv handicapem a jeho umělý chov je z důvodu špatné dostupnosti potravy (droboučkový hmyz) nereálný. Přesto zkuste kontaktovat odborníky nebo některou z nejbližších záchranných stanic (Tachov, Soos, Bublava, Plzeň, viz. www.zvirevnouzi.cz).

město/obec	odhadovaný počet párů	umístění hnízdišť
Horní Slavkov	30	roztrošeně po celém sídlišti v centrální a západní části města
Karlovy Vary	300	populace je soustředěna do Tuhnic, roztrošeně po celém městě
Mariánské Lázně	20	roztrošeně po jednotlivých párech
Teplá	25	"rorýsí domy" na sídlišti v ulici Školní
Lázně Kynžvart	10	především "rorýsí dům" v Palackého ul.
Krásné Údolí	30	bytovky v centru obce
Hlinky	20	dvě bytovky v obci
Stanovice	15	stará fara a hostinec v centru obce
Pístov	13	věž kostela
Sedlečko	10	bytovky
Nová Farma	1–5	nižší panelové bytovky
Brť	1–5	nižší panelové bytovky
Nová Ves	1–5	vyšší panelové domy
Pila	1–5	bytovky
Služetín	2–3	nižší panelová bytovka
Rovná	2–3	vyšší panelové domy

vyplývá, že zde rorýsi žijí ve většině větších měst (viz. tabulka). Jejich výskyt je však podmíněn existencí vhodných budov k hnízdění. V některých městech jsou rorýsí hnízdiště rozmístěna roztrošeně po jednotlivých párech (např. Horní Slavkov, Mariánské Lázně). Jinde se často stává, že díky zániku mnoha hnízdišť na rekonstruovaných budovách se celá místní populace

koncentruje na poslední vhodnou budovu, která v okolí zbyla. Tak je tomu například i v Teplé nebo Lázních Kynžvart. Na těchto „rorýsích domech“ zde hnízdí kolem 10 párů. O to zranitelnější zde rorýsi jsou. Zničení hnízdních možností na těchto domech by znamenalo zánik celé místní populace.

Letos proběhlo také kroužkování kolonie rorýsů

Odrostlejší mláďata čekající na úlovky rodičů. Foto Pavla Tájková.

hnízdících na věži pístovského kostela. Celkem zde bylo okroužkováno 17 mláďat a 3 dospělí ptáci ze 7 hnízd. Nečekali jsme zde tak vysoký počet párů, a tak se na dalších 6 hnízd již nedostalo kroužků. Česká společnost ornitologická ve spolupráci se švédskými kolegy letos dokonce upevnila na dva mladé rorýsy z Prahy geolokátory, které nám pomohou odhalit přesná zimoviště české populace a jejich tahové cesty.

Seznam použitých zdrojů:

www.rorysi.cz

ZO ČSOP Alter Meles (2011): Závěrečná zpráva z mapování rorýse obecného (Apus apus) na území města Karlovy Vary – II. etapa.

Víte o hnízdění rorýse ve vašem okolí?

Pak se zapojte do mapování hnízdišť rorýsů na www.rorysi.cz nebo kontaktujte Správu CHKO Slavkovský les.

Věděli jste že...

- Rorýsi v letu nejenom loví, ale ve vzduchu se také páří, odpočívají a spí. Pevnou půdu pod nohama potřebují vlastně jen pro hnízdění.
- Rorýsi loví létající hmyz a pavouky vysoko ve vzduchu. Rodiče krmící mláďata uloví přibližně 50 g potravy denně.
- Ptáci reagují na nepřízeň počasí, která pro ně znamená nedostatek hmyzu snížením tělesné teploty a pobytem na hnízdě. Mladí ptáci přestávají přijímat potravu. Nehnízdící ptáci odlétají do oblastí s lepším počasím a po zlepšení podmínek se vracejí zpět do kolonie.
- Zimují v tropické Africe, kam odlétají ihned po vyvedení mláďat na přelomu července a srpna. Ze zimovišť se k nám vracejí na přelomu dubna a května. U nás se tedy zdržuje pouze po jednu třetinu roku.
- Rorýsi se dožívají v průměru 7 let.
- Více informací o problematice rorýsů a zateplování naleznete na www.rorysi.cz. Zde se také můžete stát členem programu Přátelé rorýsů.

Pomník u jankovické kyselky Orion

Ludvík Poláček,
Teplá

Pomník u Oriony.
Foto Ludvík Poláček.

V průběhu měsíce srpna 2011 byl v prostoru vývěru minerální vody Orionu u silnice Teplá – Mariánské Lázně (křižovatka u Jankovic) nově instalován pomník, který byl v těchto místech zcela náhodně nalezen v roce 2002. Tehdy zaměstnanci lesů města Teplá pokáceli několik vzrostlých smrků na protější straně silnice a přitom pomník objevili povalený pod jedním ze stromů. O tomto pomníku do té doby neexistovaly žádné dostupné informace.

Na nápisové desce tohoto pomníku zůstal dochován německý text, jehož český překlad zní takto:

Postaveno ke cti Boží! Od toužimských vikariátních duchovních v milou vzpomínku na veledůstojného pána, okresního vikáře a toužimského děkana Wenzela Kunze, který zde byl raněn mozkovou mrtvicí a nalezen mrtev dne 15. února 1912. Věčné světlo nechť mu svítí.

Krásně zachovalý pomník, jehož autorem je slavný kameník Josef Böhm z Heřmanova, připomíná úmrtí jednoho významného občana města Toužim. Po téměř sto letech od svého vzniku se tato památka ocitla na důstojném místě, kde si ji mohou prohlédnout všichni, kteří do těchto míst zavítají, aby se napili známé jankovické kyselky.